

GÁSPÁR CSABA
LÁSZLÓ

A csodáról

„Nagyobb (...) a világ egészének irányítása, mint ötezer ember jóllakatása öt kenyérrel, s ezen mégsem ámul el senki, utóbbi ellenben álmélkodást vált ki, de nem azért, mert nagyobb csoda, hanem mert ritkaságszámba megy.”
(Ágoston: In Joan tr. 24,1)

A lét aktivitása mint a gondolkodás alaptapasztalata

1956-ban született Budapesten. A Miskolci Egyetem Filozófiatörténeti és a Veszprémi Egyetem Antropológiai és Etikai Tanácskének oktatója. Legutóbbi írását 2005. 11. számunkban közöltük.

Az alábbi fejtegetés egy gondolkodói tapasztalatot fogalmaz meg, melyet a gondolkodást kiváltó és mozgásban tartó alaptapasztalatlannak tekint. Lényege így fogalmazható meg: a létezésben, a létezők fennállásában titokzatos aktivitás mutatkozik meg. A létezők nem „egyszerűen csak vannak, és kész”, hanem ezen sajátos aktivitás eredményeképpen vannak, és végső soron ugyanezen aktivitás által azok, amik. Létük alapjában dinamika munkál, amelynek alanya van, ám ez az alany nem a maga alanyiségében jelenik meg, hanem a világot alkotó létezők formájában. A természeti létezésben az adás (kegyelmi) aktusát észlelni, vagyis a természeti létezés szüntelen, erőteljes és mindent betöltő lendületes áradásából kihallani a nem-lét, a »semmi« mélységes csendjét, amit a lét egyáltalán nem magától értődő adása tör meg — ez a gondolkodói alaptapasztalat. Akinek még nem volt ilyenben része, az vagy hagyja abba az alábbi reflexió olvasását, mert nem fogja érteni, miről szól, vagy azzal a meglepődésre nyitott várakozással olvassa, hogy esetleg neki is része lehet az itt szóvá tett tapasztalatban. Ezt azonban semmi nem garantálja, legkevésbé a jelen fejtegetés. — Megjegyzendő továbbá, hogy az itt kifejtett gondolkodói alaptapasztalat nem a gondolkodás mint olyan tértől és időtől független állapotában lehetséges — még kevésbé szükséges — tapasztalat, hanem a tapasztaló gondolkodás egy történelmi alakzatának, nevezetesen a létezés bibliai olvasata szerinti beállítódásnak és léteszlelésnek a lehetséges tapasztalata. Csak ebben a beállítódásban lehet olyan elfogulatlanul kegyelmi adásról beszélni, ahogyan a jelen gondolatmenet teszi. De hát ezért beszélünk tapasztalatról, vagyis olyasmiről, ami nincs adva mindig-mindenütt és mindig-mindenütt egyformán! Ezt a tapasztalatot kívánjuk a nyugati filozófia bizonyos fogalmainak segítségével rekonstruálni. Igazságunkat, ha van egyáltalán, nem a kifejtés adja, hanem kiváltója és ösztönzője: ez a bizonyos tapasztalat. Ha a kifejtés sikertelen, annak a tapasztalás is kárát vallja, de nem semmisül meg teljesen. Ebben bízunk — és ezért szólalunk meg egyáltalán.

A csoda meghatározása

A csoda valamely szabad ágens erő-teljes megjelenése. Pozitív csoda esetén az erő tulajdonosa úgy mutatja meg hatalmát, hogy életet ad. A legnagyobb és legalapvetőbb — filozófiai értelemben vett — csoda maga a lét. Mindennemű aktivitás és mindenféle létező alapjaként a lét a legteljesebb erő, amely ad, és amely a legtöbbet adja a létezőnek: a létét. A személytelen »lét« kifejezés helyett a vallás az akaratit mozzanatot és aktivitást jobban hangsúlyozó »isten« fogalommal jelöli a csoda mint létadás szubjektumát.

A csoda mint »természet«

Ha a megmutatkozó ágens erejét szüntelenül megjelenítve folyamatosan ad, akkor a csoda huzamos és tartós. Ekkor folyamatos jelen-valósággá, azaz »természet«-té válik. A »természet« tulajdonképpen a lét csodájának a folyamatos jelenléte; a lét folyamatos adása; a szüntelen létajándékozás, illetve a lét állandó önközlése, tartós és megszakítás nélküli működése, a jelen-lét. Mindazonáltal sajátos jelen-lét, mert benne maga a lét úgy van jelen, hogy létként — létet adóként — elrejtőzik. Hogyan kell ezt érteni?

A természet a lét ama csodája, amely legkevésbé se mutatkozik csodának, a lét ingyenes-kegyelmi megnyilvánulásának. A lét ugyanis *belerejtőzik* ebbe a jelenvalóságba mint természetbe, azaz állandó(an) természetként (meg)mutatkozva éppenséggel elrejtí abszolút aktusát, hogy ad. A *bele-rejtőző* folyamatosan megmutatkozik ugyan, de mindig csak mint *bele-rejtőző*, azaz rejtett-rejtelkedő; közvetlenül mindig »természet«-ként mutatkozik meg, vagyis éppen nem csodaként. »Természet«-ként a lét folyamatosan — „mindennap” — adja magát, így a »természet« formájában a lét csodája „mindennapossá”, „természetessé” válik. Maga a lét mint *adó*, mint »természet«-té *váló*, a jelen-létbe, vagyis a lét jelen-valóságát észlelni képes szubjektum észlelési terébe, tehát tudatába tartósan *belépő*, elrejtőzik: az *előállítás* mozzanatát elfedi az, ami a mozgás nyomán megjelenik. Pedig a »természet«-té *válás* — az *adás* mozdulata — alapvetően csoda, mert a legkevésbé se természetes és magától értődő, elvégre nem egy előzetes törvény automatikus megnyilvánulása, hanem *szabadság* és *kegyelem*.

Így a »természet« a tartós jelenlét folytán „természetessé” vált csoda, amely immár stabil »természet«-ként nélkülözi a csoda mint kiszámíthatatlan és váratlan előállítás, megjelenés drámai mozzanatát: egyszerűen és minden további nélkül *természetes*. Mivel azonban a »természet« a lét tartós epifániája, a lét adása pedig a *par excellence* csoda, ezért a természet a legteljesebb, jóllehet a legrejtettebb csoda, amely a legtermészetesebb jelenvalóságként rejtí magában a lét csodáját, azt, hogy *megmutatkozik* *jelen* van.

Csak a valódi erő képes arra, hogy folyamatos csodává, azaz »természet«-té váljék. A keresztény teológia ezt nevezi „természetes kinyilatkoztatás”-nak, és a teremtéssel azonosítja.

A csoda itt is egyetlen egyszeri aktus — magának a teremtésnek az akaratú aktusa —, eredménye pedig tartós fennállás, a teremtett világ mint »természet«. Mivel a természet létének okát a teremtő aktusban bírja, ezért fennállása nem lehetséges másként, mint a teremtő aktus folyamatosságában: az isteni akarat akarásában. — Ebből azonban nem következik, hogy a teremtés aktusa mintegy visszafelé, a Teremtő felé is »természet«-té válik, vagyis Isten mintegy természetéből következően, azaz természeti szükségszerűséggel teremt. Ha az ember felől mondható egyáltalán bármi is Isten lényegéről, akkor az a negatív kijelentés, hogy abszolút egyszerűsége és egyszerűsége folytán nincs benne semmi »természet«.

Csoda és kinyilatkoztatás

A csoda ugyanaz, mint a kinyilatkoztatás: egy szabad, a saját elhatározása alapján és a maga akaratát megjelenítő ágens megmutatkozása — epifánia. Olyan esemény, történés, amely »természet«-té válva, tehát tartós jelenvalóságként se számítható ki az alapjából kiindulva, és nem gondolható el, ezért maradandóan a tapasztalás tárgya: amit nem lehet elgondolni sem előzőleg, sem utólag. Csak tapasztalni lehet.

A történelmi csoda

A csodának van egy másik fajtája. Ez szintén valamely léteremtő erő szabad megnyilvánulása. Ebben az esetben azonban az egyszeri esemény nem jelenik meg folyamatosan, nem lép be a folyamatos jelenlét állapotába, nem válik tartóssá — »természet«-té —, hanem az emberi észlelés számára kitüntetett módon egyszeri marad, azaz történelmi. Ez a történelmi csoda, amit a keresztény teológia „történelmi kinyilatkoztatás”-nak nevez. Itt az egyszeri akarat nem rögzül fennálló működés formájában tartós jelenlétben, nem akar »természet«-té válni, hanem egyszeri megjelenése után visszahúzódik. Jelenléte nem természeti működés, hanem az emlékezet formájában valósul meg. Míg a folyamatos csoda természetként, addig a történelmi csoda történelmi emlékezetként állandósul, és ebben a formában fejt ki teremtő-alakító hatását, amennyiben történelmi azonosságot (történelmi fennállást) és törvényt (cselekvési útmutatást) ad az általa létrehívott közösségnek.

Ilyen csoda — nem természeti jelenvalóságként megjelenő, hanem történelmi csoda —, mert létadó esemény volt a Biblia népe számára az egyiptomi szabadulás, a honfoglalás. Valóságos történelmi eseményekről van szó, amelyek hús-vér emberekkel

történetek meg a történelmi realitások dimenziójában. A történész utólag rámutathat az események konkrét politikai-gazdasági láncolatára, a történelmi konstellációra, melynek közepette az események végbementek. Ilyenformán beillesztve egy ok-okozati kontinuitásba, „megvilágítja”. Ez azt jelenti, hogy az esemény (fény)törés nélkül illeszkedik a környezeti események (fény)viszonyaiba, azaz a környezeti események fénye kellően megvilágítja: láthatóvá, tehát érthetővé teszi, egyszersmind azonban feltűnésmentessé, azaz megfosztja csoda jellegétől.

A konkrét realitásokkal az események résztvevői is tisztában voltak, még ha nem is a kései utókor tudományos történésének módszerességével vették számba azokat. Az esemény csoda voltát, azaz *létadó erejét* egyedül ők tapasztalhatták, mert az *ő létüket-egzisztenciájukat* érte. Az eseményeket rekonstruáló történésznek a léte-egzisztenciája tökéletesen érintetlen marad a történelem kutatása közben, neki csupán az *ismeretei* gyarapodnak. Ő pusztán technikai értelemben, tárgyilag *informálódik*, míg az eredeti alanyok a szó igazi értelmében, azaz alanyilag *in-formálódtak*: az esemény új létformát oltott beléjük; létük kapott *új formát*. Nem csupán új ismerettel gyarapodtak, hanem új egzisztenciával. Számukra a faktikus realitásokkal együtt, mindezeket túl és mindezek mélyén *létadás* történt. Az esemény elevenen megtapasztalt, átélt-megélt létadás volt, azaz „csoda”, vagyis — ahogyan a korabeli ember a létadást és csodát értelmezte —: isteni beavatkozás (in-formálás). Ennek tapasztalatát rögzítette az emlékezet. Ez az eseményt szilárd formába fogta, amely, mivel a népet létbe emelő erőt, Istent jelenítette meg, ezért az Istenre vonatkozó emberi tapasztalati tudás formáját öltötte: *hitvallássá* vált. Hogy az esemény a maga realitásában csoda volt, azt csak a konkrét résztvevők észlelhatték, lévén a csoda abszolút és egy szeri tapasztalat.

A csoda mint esemény *jелеz*, a csoda az eseménynek a *jelentése*, az, ami benne *jelen* valóvá válik, amiben tehát az esemény szerzője *megjelenik*. Ezt a *jelentést* pedig csak a címzett *érti*, mert neki szól, hiszen az *ő létét érinti*, *őhozzá érkezik*, vele *érintkezik* s lép közösségre. A jelentés mint valóságos jelen-lét kizárólag a tapasztalatban van adva. A történésznek nincs dolga csodával. Ő szükségképpen ok-okozati viszonyokat lát, események kauzálisan rendezhető és már mindig is rendezett sorát. Az eredeti tapasztalatban megjelenő jelentés a hitvallás formájában őrződött meg, nem pedig az archeológiai leletekben vagy az egykorú levéltári forrásokban és egyéb dokumentumokban. Ahogyan a világnak a *léte* a csoda, míg a szénatomok kapcsolódása csupán valamely matematikailag is leírható kristály, amit a fizika tanulmányoz. A fizikának nincs dolga csodával, mert nincs dolga a világ semmiből előálló létével, hanem csak a már előállt és valósággá, »természet«-té vált létezés *működésével*.

Vigyázat! Nem szabad a csoda-tapasztalat realitását azzal tompítani, hogy pszichikai élményként értelmezzük. Az efféle értelmezés a dologi realitás empirikus uralma alá került, a valószínűségi tapasztalatra képtelen utókornak a tudományos fölény mögé rejtőző riadalma. Ám éppen ez a félelmet rejtő fölény zárja el a valódi tapasztalat csatornáit! Ha a tudományos fegyelmeztség és akkurátus ellenőrzés tétetik meg minden világtapasztalat egyedüli és kizárólagos garanciájának, akkor az ember eleve elzárkózik a meglepő, a kiszámíthatatlan, a váratlan, a megrendítő, a minden előzetes várakozást elsöprő — egyszóval *veszélyes* —, de éppen ezért esetleg felemelő, elragadó — egyszóval *üdvözítő* — erő(k) esetleges megtapasztalása elől. A newtoni testek világában nincs mit *tapasztalni*, mert már mindent tudunk, ami a törvények szerint megtörténhet, hiszen ha a tényleges folyamatok mindegyikét nem is, de belső szerveződésüket, a mozgástörvényeket már ismerjük. Mi újat lehet itt még *tapasztalni* — hacsak a törvényekről nyert tudásunk állandó megerősítését nem. Ez azonban nem más, mint a fogoly állandó megbizonyosodása fogságáról. Szabadulást csak a tapasztalat hozhat — ha megadatik —, a tapasztalás csodája.

Hasonlóképpen kinyilatkoztatás a próféták számára minden lényegi felismerés, amely a nép *realitásba emelkedésére*, egzisztenciájának *létre-hívó* alapjaira vonatkozott. Nem a *működést szabályozó* általános törvényekről, hanem a *működő egészt megalapító* egyedi, azaz akarati aktusról van szó. A gazdasági-politikai törvények a létező emberi közösség fennállásának a törvényei, de nem ezek alkotják meg, nem ezek hozzák létre a közösséget. Nem *hoznak létre* semmit, csak a már létrehozottat, a fennálló valóságot működtetik. Adni csak *akaró alany* képes, ennek hagyományos neve pedig: »isten«, Izrael esetében egy konkrét személyiséggel rendelkező »isten«, JHWH. A közösség létét adó aktus lét-teremtő, azaz isteni aktus, és az ezzel kapcsolatos (f)elismerések számítnak kinyilatkoztatásnak. Hogy *miképpen* létezik Izrael, az a társadalomtudományi kutatás illetékességi területe; ám hogy *miért* létezik Izrael, és *minek az alapján* létezik — ez a prófétai *tapasztalás*. Lássuk ezt valamivel részletesebben.

A prófétai tapasztalat nem valami fennálló objektum tárgyi vizsgálódásának eredménye, nem is arra vonatkozik, hanem magának az entitásnak a létrejöttére, léte alapjaira, ami viszont nem kész objektum, nem tárgy, hanem aktivitás, akarat. A próféta nem a fennállót *kutatja*, nem a realitásra *reflektál*, keresve annak működési szabályait, hanem a fennállást megvalósító létesítő akarattal *találkozik*, amely kinyilatkoztatja magát. A prófétai „tudás” tehát *kinyilatkoztatás*: az akarat alanyának megjelenése az akarat aktusában, amely realitást — világot, népet — eredményez. Ez a tudás nem kutatás eredménye, tehát nem *ismeret*, és nem ismeretek összegzése, hanem amaz akarat *önközlése*, amely

létrehívta és azután a működés immanens (társadalomtudományok által feltárható) törvényeire bízta Izrael politikai realitását, mindazonáltal megőrizte annak létbeni függését (melyet kizárólag a csoda-tapasztalat intézményesült-tanult formája, a vallási tudat észlel). A próféta nem szociológiai kutatásokkal ragadta meg a közösség működésének törvényeit, és nem kérdőívekkel tárta fel morális tudatának tartalmait. Azzal a végső alappal került kapcsolatba, amely nem tárgyi, hanem tárgy-alkotó, tehát nem lehet tudományos kutatás tárgya, ezért nem lehet róla semmiféle tárgyi kijelentést tenni, csak az lehetséges, hogy maga jelenjék meg, önmagától önmagáról kijelentést tegyen: ki nyilatkoztatás adjon. És ez az epifánia az abszolút csoda. Minden lényegi etikai törvény végső alapja — mivel az etikai törvény *létében* alapozza meg a közösséget — teremtő aktus, amely csak annyiban van adva, tehát csak annyiban vizsgálható tudományosan, amennyiben megnyilatkozik. Ez a próféta *tudása*: e megnyilatkozás tapasztalata, *tudománya* pedig nem más, mint e különleges tapasztalati tudás közlése, átadása, tanúsítása. A próféta a megnyilatkozás tényét tanúsítja. A megnyilatkozás nyomán keletkező létvalóság fennállásának törvényei már a tudományra tartoznak. A tudomány nem ismer csodát, mert túl későn érkezik. Addigra már megtörtént a csoda. És immár minden természetes...

A VIGILIA KIADÓ
GONDOZÁSÁBAN ÚJRA MEGJELENT:

Innen és túl. Versek az Isten-kereső emberről
Ára: 2.900,- Ft

FEBRUÁRI AJÁNLATUNK:

Wolfgang Beinert: A kereszténység
Ára: 2.600,- Ft

Lukács László: Csináld magad. 15-25 éves fiataloknak
önmaguk fölfedezéséhez és életük sikeres irányításához
Ára: 1.150,- Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban:
1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.
Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444
Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48.